

Hybriditeit in de galante brief: grens- en genreoverschrijding als getuige en motor van literaire vernieuwing

Astrid VAN ASSCHE

Abstract

Cet article se concentre sur les manifestations d'hybridité littéraire dans la correspondance galante de la première moitié du XVIIe siècle produite au sein du salon mondain l'Hôtel de Rambouillet (1608-1661). Nous regarderons plus spécifiquement les hybridités identitaire, générique et dialogique dans les lettres galantes d'entre autres Vincent Voiture (1597-1648), Charles Cotin (1604-1681) et Antoine Godeau (1605-1672). Ce cas d'étude tripartite pointe l'hybridité littéraire comme témoin et catalyseur des évolutions dans le champ littéraire de l'époque.

Hybriditeit is *hyped*. Het begrip is sinds het einde van de jaren 90 van de vorige eeuw prominent aanwezig in de sociale en humane wetenschappen en blijft ook de jongste jaren disciplines verkennen en veroveren. Homi K. Bhabha verheft hybriditeit tot een basisprincipe in de studie van veelzijdigheid en vermenging in culturen en identiteiten¹. Marc Bernardot en Héléne Thomas beklemtonen dat hybriditeit de moderne wereld vorm geeft. Geïnspireerd door Zygmunt Baumanns *Liquid Modernity* geven ze aan dat “al wat baadt in het vruchtwater van de mondialisering gehybridiseerd is”². De aantrekkingskracht van de term zit ongetwijfeld in zijn capaciteit om de *hors catégorie* te categoriseren, om het moeilijk vatbare en heterogene een plaats en naam te geven. Hybriditeit dook eind jaren 70 in de Letteren op met aanverwanten als polyfonie, dialogisme en intertekstualiteit. De hybride tekst is volgens de definitie van Dominique Budor en Walter Geerts gekenmerkt door de ongebruikelijke ontmoeting van twee of meer vormen, stemmen, literaire tradities, genres en stijlen³. Gevoed door het rijke erfgoed van Michail Bachtin, Julia Kristeva, Roland Barthes en Gérard Genette, voegde Nicolas Balutet daar in 2016 ook

¹ Homi K. Bhabha, “Cultural Diversity and Cultural Differences” in *The Post-Colonial Studies Reader*, New York, Routledge, 2006.

² Marc Bernardot en Héléne Thomas, Notes sur l'hybridité, *Revue Asylon(s)* [Online], 13, 2016, n.p: “tout s'est hybridé dans le liquide amniotique de la mondialisation”. [Alle vertalingen uit het Frans, Engels en Latijn naar het Nederlands zijn eigen vertalingen.]

³ Dominique Budor en Walter Geerts, ed. *Le texte hybride*, Parijs, Presses Sorbonne Nouvelle, 2004, p. 12.

het onderscheid aan toe tussen identitaire, generieke en dialogische hybriditeit⁴.

Hoewel de praktijk van het hybridiseren doorgaans geassocieerd wordt met de postmoderniteit⁵, wil ik de bruikbaarheid van het concept in de context van de galante briefproductie rond het Parijse salon Hôtel de Rambouillet (1608-1665) nagaan. In dit eerste echt bekende Franse salon, ontving de Mariezin van Rambouillet een select groepje advocaten, kunstenaars en bekende schrijvers als Malherbe, Corneille, Madame de Sévigné en Madame de La Fayette. Binnen dat aristocratische gezelschap stond een eerste generatie schrijvers van galante brieven op, met als koplopers de vindingrijke Vincent Voiture (1597-1648), Charles Cotin (1604-1681) en Antoine Godeau (1605-1672). Deze briefschrijvers trokken bewust de kaart van diversiteit en kozen zowel in de vorming van hun auteursfiguur als in hun correspondentie voor een intrigerende vermenging die binaire opposities ver voorbij streeft. Het onderscheid tussen identitaire, generieke en dialogische hybriditeit van Nicolas Balutet diende zich bijgevolg aan als een organiserend en verhelderend principe in deze studie.

Ik neem allereerst de identitaire hybriditeit in de schrijversfiguur onder de loep en ga daarna over tot de analyse van generieke en dialogische hybriditeit in de galante brief. Het overschrijden van grenzen in onverwachte fusies in de hybride tekst doet betekenisverschuivingen ontstaan die wijzen op maatschappelijke en literaire evoluties. De gedetailleerde studie van de vroeg 17de-eeuwse galante brieven toont aan hoe en in welke mate hybriditeit tendensen blootlegt in het literaire veld van de 17de eeuw en ook zelf evoluties genereert als een motor van creativiteit.

IDENTITAIRE HYBRIDITEIT: HET CALEIDOSCOPIsche IK

Bij identitaire hybriditeit wordt in het postmoderne tijdperk voornamelijk gedacht aan culturele hybriditeit in etniciteit (*mixed race*), gender (*trans*) en seksuele voorkeur (*bi*). Hybriditeit legt daarbij het accent op het erkennen van veelvoudig- en veelvormigheid binnen identiteit en belicht daarbij onder meer gefragmenteerde persoonlijkheden. Op die manier wordt een alternatief geboden voor traditionele visies op identiteit als een afgelijnde en complete entiteit⁶. Bij uitbreiding stimuleren hybride identiteiten in de literatuur ons tot reflectie over een concept van auteurschap dat niet gebaseerd is op een unieke, stabiele referent. De veelkleurige uitspattingen op het canvas van de galante

⁴ Nicolas Balutet, Du postmodernisme au post-humanisme: présent et futur du concept d'hybridité, *Babel* [Online], 33, 2016, n.p.

⁵ Marc Bernardot en Hélène Thomas, *op.cit.*, n.p.

⁶ Nicolas Balutet, *op. cit.* n.p.

auteursfiguren lijken wel 17de-eeuwse voorbodes van de postmoderne fascinatie voor het gefragmenteerde zelf.

De handboeken voor briefkunst uit de 17de eeuw beklemtonen dat een goede briefschrijver zich aanpast aan de geadresseerde⁷. Brieven werden binnen de saloncultuur van hand tot hand doorgegeven, gekopieerd, geannoteerd en zelfs luidop voorgelezen ter opluistering van de salonreünies. Deze collectieve lezingen impliceerden dat de schrijvers van galante brieven zich aanpasten aan de brede cirkel van Rambouillet. Een authentieke manifestatie van het ik in al zijn eigenheid bleef dan ook uit ten voordele van een kneedbare identiteit die zich spiegelde aan de smaken en het ethos van de aristocratische kringen, aan het ideaal van de *honnête homme*. Als een duidelijke reactie op de brutaliteit die werd ervaren tijdens de godsdienstoorlogen, heersten in het salon idealen van morele en culturele finesse. De in het salon circulerende en voorgelezen brieven vormden een waar forum waarin deze idealen, gedragscodes en gedeelde kennis ontwikkeld, verspreid en later ook op de proef gesteld werden. In tegenstelling tot de geleerde brieven die opgesteld werden door een erudiet in zijn kabinet, inspireerden de mondaine brieven zich op de collectieve ervaring van salonconversaties. Die premisse uitte zich in een permanent schipperen tussen het ik en het collectief en in een – zij het overwegend indirecte – meerstemmigheid: de brieven hebben op enkele uitzonderingen na slechts één naam in de aanspreektitel en één naam als ondergetekende.

Die ene persoon kon wel verschillende personen omvatten en diverse vormen aannemen, ook in expliciete zin. Vincent Voiture liet correspondenten bijvoorbeeld metamorfosen ondergaan, wanneer hij hen vereenzelvigde met helden uit ridderromans. Zo doopte hij de graaf van Guiche om tot graaf “Guicheus” en Arnauld de Corbeville tot “Arnaldus”⁸. Antoine Godeau werd herder of heremiet⁹. En zelf kroop Voiture in de huid van een ridder of ondertekende hij als Afrikaan¹⁰. Aangezien de identiteit van de schrijvers van galante brieven steeds vervormd of vermomd en dus in evolutie is, wordt het concept van identitaire hybriditeit bijzonder bruikbaar.

De eerste generatie schrijvers van galante brieven nam het heroïsme en de hoofse liefde uit de 16de-eeuwse ridderepiek op de korrel en stelde ook de in het salon gecultiveerde extreme behaagzucht en beleefdheid, gelinkt aan de opkomende *préciosité*, ter discussie. De briefschrijvers alludeerden dus op het

⁷ Zoals bijvoorbeeld in Paul Jacob, *Le parfait secrétaire*, Parijs, A. de Sommaville, 1646, p. 41: “Le plus expédient est de faire de sa plume ce que faisait Protée de sa personne, la changeant en toutes les formes possibles et la diversifiant selon la nécessité du sujet et la qualité des personnes, etc...”.

⁸ Vincent Voiture, *Œuvres de Voiture: lettres et poésies*, ed. Jean-Henri-Abdolonyme Ubcini, Parijs, Charpentier, vol. II, 1855, p. 261.

⁹ Claude de Mesmes, *Lettres du comte d'Avaux à Voiture, suivies de pièces inédites extraites des papiers de Comart*, ed. Amédée Roux, Parijs, A. Durand, 1858, p. 136.

¹⁰ Vincent Voiture, *Œuvres de Voiture: lettres et poésies*, ed. Jean-Henri-Abdolonyme Ubcini, Parijs, Charpentier, vol. I, 1855, p. 167.

gedragsideaal van de *honnête homme* om de bijhorende waarden vervolgens te relativieren. Zo brachten ze het hele classificatiesysteem waarop de saloncultuur steunde aan het wankelen. Identitaire hybriditeit wordt in literaire teksten dan ook vaak ingezet om de zoektocht van het individu in een snel evoluerend wereldbeeld te vertolken.

Het continu balanceren van de hybride auteursfiguur op de spanningslijn tussen individualiteit en collectiviteit legt de fundamentele bloot van een bredere tendens in de 17de-eeuwse maatschappij. Alain Viala heeft het bijvoorbeeld over het *tropisme nobiliaire*¹¹, het actief vormgeven en cultiveren van een groepsidentiteit binnen de 17de-eeuwse aristocratie, waarbij de uitdrukking van het ik in al zijn eigenheid uitblijft. Jonathan Dewald refereert met het begrip *private selfhood* dan weer aan een groeiende fascinatie voor die eigen individualiteit, die zich bijvoorbeeld manifesteert in de opkomende mode van gedenkschriften of memoires¹². Binnen dezelfde saloncultuur en haar literaire productie vinden we dus enerzijds de bevestiging van het door maatschappelijke determinanten en gedragscodes gedefinieerde *persona* en anderzijds het groeiend geloof in de capaciteit om de eigen identiteit vorm te geven. Laat dit samenspel van tegenstrijdige krachtlijnen volgens Stephen Greenblatt nu net de voedingsbodem van de vroegmoderne *self-fashioning* of zelfvorming zijn¹³.

Onder het bewind van Louis XIV verstrakte de scheiding tussen publiek en privé en kreeg het privéleven inderdaad steeds meer vorm¹⁴. Het collectief schrijven geïnspireerd op orale tradities evolueerde er door de eeuw heen naar een solitair schrijven en een persoonlijkere signatuur. Hélène Merlin beschrijft de 17de-eeuwse Letteren als een veelvormige en complexe plaats, waarin schrijvers niet per se eenduidige keuzes maken tussen een persoonlijke of publieke schriftuur en de daarbij horende wereldvisies en registers laten overlappen in hun werk¹⁵.

Steeds bewuster van het publiek en de potentiële impact van zijn brieven schommelde de galante briefschrijver niet alleen tussen het ik en het collectief, maar ook tussen het statuut van amateur- en beroepsschrijver. Naar het aristocratische ideaal van *otium literatum*, namen de briefschrijvers in het Hôtel de Rambouillet de houding aan van de “amateurschrijver”¹⁶, die de luxe heeft

¹¹ Alain Viala, *La France galante*, Parijs, Presses universitaires de France, 2008, p. 286.

¹² Jonathan Dewald, *Aristocratic Experience and the Origins of Modern Culture*, Berkeley, University of California press, 1993, p. 198.

¹³ Stephen Greenblatt, *S. Sir Walter Raleigh: the Man and his Roles*, Londen, Yale University Press, 1973, p. 31.

¹⁴ Nathalie Freidel, *La conquête de l'intime. Public et privé dans la correspondance de Madame de Sévigné*, Parijs, Honoré Champion, 2009, p. 115.

¹⁵ Hélène Merlin-Kajman, *Public et littérature en France au XVIIe siècle*, Parijs, Les Belles Lettres, 1994, p. 118.

¹⁶ Zie Alain Viala, *Naissance de l'écrivain. Sociologie de la littérature à l'âge classique*, Parijs, Minuit, 1985: “écrivain amateur”.

literatuur niet als broodwinning te zien, maar als een aangenaam en prestigieus tijdverdrijf. Binnen de saloncultuur presenteerde een goede brief zich dan ook als een spontane productie, tot stand gekomen in het samenspel van een aangeboren talent en de inspiratie van het moment. Zo bekritiseerde de graaf van Avaux in een brief aan Voiture de gedichten van Jean Passerat, waarvan de titels al meer naar “zweet en olie”, of hard werk en eindeloze studie, zouden ruiken dan naar “vindingrijkheid en verbeelding”¹⁷.

De vereiste spontaniteit drukte eveneens haar stempel op het genrebegrip van de brief, die lang werd beschouwd als een eenvoudig communicatiemiddel of non-genre. Toch was ook de correspondentie van de zogenaamde amateurschrijvers merkbaar geconcipieerd en gestileerd met het oog op de eerste (orale) publicatie tijdens de salonbijeenkomsten¹⁸. De brieven werden er gebruikt als een visitekaartje, in de hoop een goede reputatie op te bouwen en gunsten te vergaren bij het aristocratische publiek. Later verschenen de meest gesmaakte brieven in verzamelbundels of uitzonderlijk ook in het verzameld werk van éénzelfde brieveschrijver. Delphine Denis noemde dergelijke hybride schrijversfiguren in het spanningsveld tussen amateur- en beroepsschrijver “auteurs zonder autoriteit”¹⁹.

Enerzijds valt op hoe het zich verschuilen achter de pose van de amateur in de 17de eeuw een beproefde schrijfstrategie werd en dat het schrijversberoep dus nog niet geïnstitutionaliseerd was. Anderzijds zien we hoe die zogenaamde amateurschrijvers hun brieven steeds meer bewerkten in functie van hun publiek, hoe ze geleidelijk aan aan autonomie wonnen en uiteindelijk ook gepubliceerd werden. Aan de hand van de bewuste hybridisering in de auteursfiguur droegen de brieveschrijvers uit het Rambouillet gezelschap op geheel eigen wijze bij aan de vraag naar erkenning en autonomisering van de het schrijversberoep in de 17de eeuw.

GENERIEKE HYBRIDITEIT: EEN GEMENGDE BOUWSTIJL

Generieke hybriditeit manifesteert zich wanneer in éénzelfde tekst verschillende literaire, niet-literaire en artistieke genres samenkomen en codes verloren gaan in een innoverende genrevermenging²⁰. Een uitstekend voorbeeld is de roman, die naar de definitie van Marthe Robert klassieke vormen vermengt en zich in eigen voordeel al hun expressievormen en procedés toekent²¹. Bij

¹⁷ Claude de Mesmes, *op.cit.*, p. 26: “De vrai les seuls titres de ses poèmes où il entasse, en beaux termes à la vérité, tout ce que les anciens auteurs ont dit sur un sujet, nous font bien paraître qu’il y a plus d’huile et de sueur à son fait, que d’invention et d’imaginative.” [De spelling van de hier geciteerde brieven is gemoderniseerd.]

¹⁸ Alain Viala, *La France galante*, Parijs, Presses universitaires de France, 2008, p. 50: “publication orale”.

¹⁹ Delphine Denis, *Le Parnasse Galant, institution d’une catégorie littéraire au XVIIe siècle*, Parijs, Honoré Champion, 2001, p. 141: “auteur sans autorité”.

²⁰ Nicolas Balutet, *op. cit.* n.p.

²¹ Marthe Robert, *Roman des origines et origines du roman*, Parijs, Grasset, 1972, p. 14.

het definiëren en beschouwen van generieke hybriditeit moeten we benadrukken dat genrevermenging geenszins te begrijpen is als een onzuivere fusie van twee of meerdere zuivere genres. Genres zijn niet zuiver; er bestaat immers geen oorspronkelijk of natuurlijk onderscheid tussen verschillende genres. Ze zijn ook niet stabiel; ze kennen geen sluitende definities²². Genres zijn veeleer open categorieën die, zoals Ralph Cohen aangeeft, beantwoorden aan bepaalde verwachtingen van het publiek. Herkenbare combinaties van thema's en vormkenmerken roepen bij de lezer een zogenaamd genrebewustzijn op²³.

Hoewel de term generieke hybriditeit in 2016 werd geïntroduceerd door Balutet, biedt de term *conceptual blending*²⁴ uit de jaren 90 al enige duiding. Literatuurtheoreticus Michael Sinding gebruikte die term wanneer de verwachtingen van lezers bewust gefnuikt werden door middel van ongebruikelijke associaties van genres of generieke elementen. Jonathan Culler biedt in zijn *Theory of the lyric* (2015) enkele ontzuisterende inzichten met betrekking tot genredefiniëring. Hij wijdt een heel boek aan de lyriek om uiteindelijk slechts vier brede parameters te onderscheiden, die bovendien niet uitsluitend eigen zijn aan het lyrisch genre: “And of course many features of lyrics are also present in other literary genres: none are restricted to lyric alone, even when especially characteristic of the lyric”²⁵.

In de lijn van Cullers woorden zou ik willen stellen dat alle genres in zekere zin gemengd zijn, maar dat de galante brief een bij uitstek hybride genre is. Zo drukken niet-literaire genres als het nieuws van de dag, kattedelletjes en reisverslagen hun stempel op het galante briefgenre, maar literaire genres zoals epische ridderromans en lieflijke herdersverhalen doen dat evenzeer. De brieven worden ook getooid met elementen uit sprookjes, fabels en legendes, zonder daarom tot één of meerdere van deze categorieën te behoren. Voiture beschrijft de Markiezin van Rambouillet en haar dochters die in het Louvre samen de trap af lopen als engelen, omringd met aureolen van licht, die “uit de hemel leken neer te strijken”²⁶. Wanneer hij een banket van het elegante gezelschap beschrijft, valt zijn blik op de feestdis, “die wel opgediend leek door feeën”²⁷. Niet zonder verbeelding schrijft Voiture dat hij in de tuin van het salon “zodanig veel vuurwerk zag, dat het haast leek of takken en stammen van

²² Zie Martina Allen, Against ‘Hybridity’ in Genre Studies: Blending as an Alternative Approach to Generic Experimentation, *Trespassing Journal*, 2, 2013, p. 3-21.

²³ Ralph Cohen, History and Genre, *New Literary History*, 17, 2, 1986, p. 204.

²⁴ Michael Sinding, Genera Mixta: Conceptual Blending and Mixed Genres in Ulysses, *New Literary History*, 36, 4, 1995, p. 592-3.

²⁵ Jonathan Culler, *Theory of the Lyric*, Harvard, Harvard University Press, 2015, p. 6.

²⁶ Vincent Voiture, Œuvres, Lyon, Chize, 1691, p. 8: “On vit de l’un des bouts de la grande salle du Louvre [...] éclater tout à coup une grande clarté, et paraître en même temps entre une infinité de lumière, une troupe de Dames toutes couvertes d’or et de pierreries, et qui semblaient ne faire que descendre du Ciel.”

²⁷ Vincent Voiture, Œuvres de Voiture: lettres et poésies, ed. Jean-Henri-Abdolonyme Ubcini, Parijs, Charpentier, vol. I, 1855, p. 47: “qui semblaient avoir été servie par les fées”.

bomen veranderden in raketten en of alle sterren uit de hemel vielen²⁸. De briefschrijver hoopt zijn lezers en toehoorders te plezieren en de generieke hybriditeit blijkt daarbij een dankbaar hulpmiddel. De leden van het salon herkennen de contouren en smullen van de gepolijste weergave van eigen persona en leefwereld.

De georkestreerde mengeling van objectieve observaties en feeëriek fantasieën binnen de galante brief doet denken aan wat Serge Doubrovsky in 1977 als autofictie definieerde. Bij autofictie alludeert de schrijver zowel aan het referentiële pact van de autobiografie als aan het fictieve pact, geassocieerd met de roman. Dit uit zich in de galante brieven in de fusie van de enerzijds objectieve informatie over het leven in het aristocratisch salon en de anderzijds amusante, idealiserende, vaak romaneske herneming ervan. Die link met de romankunst zien de briefschrijvers overigens zelf. Zo feliciteert Voiture één van zijn aristocratische correspondentes met haar brieven die net zo aangenaam lezen als romans²⁹. De generieke hybriditeit wordt in de galante brief doorgaans aangewend ter opluistering en versterking van het argument of de lofzang, maar evenzeer ter illustratie van eigen literaire achtergrond, inspiratie en originaliteit. Marc Bernadot en Hélène Thomas spreken over *hétérosis* bij het bewust kruisen van twee soorten, waarbij het hybride product, naar analogie met hybriditeit in de dierenwereld, een toegenomen overlevingskans en productiviteit kent³⁰. Godeau toont ons met zijn brief aan Madame Desloges bijvoorbeeld een alternatief voor het conventionele, in handboeken voor briefkunst voorgeschreven ‘uw trouwe dienaar zal u nooit vergeten’:

Quand l’air y serait aussi pur qu’il était à la naissance du monde, quand de toutes les saisons on n’y connaîtrait que le Printemps, que les rivages des fleuves seraient semés de perles, que les arbres auraient des feuilles d’or, enfin quand il posséderait plus de raretés que l’Isle d’Urgande, ou d’Armide, rien ne pourrait m’ôter le souvenir de ce que j’ai perdu³¹.

Al was de lucht zo puur als bij de geboorte van de wereld, al bestond van alle seizoenen slechts de Lente, al waren de oevers van rivieren bestrooid met parels, al hadden de bomen gouden bladeren en al vertoonde de wereld meer rariteiten dan de eilanden van Urgande of Armide, niets zou mij de herinnering aan u kunnen ontnemen.

²⁸ Ibid., p. 47: “un tel nombre de feux d’artifice, qu’il semblaît que toutes les branches et les troncs d’arbre se convertissent en fusées; que toutes les étoiles du ciel tombassent”.

²⁹ Abel Boyer, ed. *Recueil de lettres françois & anglois. Tirées des plus célèbres auteurs françois...* Londen, Daniel Brown, 1701, p. 119.

³⁰ Marc Bernadot en Hélène Thomas, *op. cit.*, n.p.

³¹ Nicolas Faret, ed. *Recueil de lettres nouvelles de messieurs Malherbe, Coulomb, Bois Robert, Molière, Plassac, Brun, Silhon, Godeau, Conac, Racan, Balzac, Auvray, et autres*, Parijs, Augustin Courbé, 1638, p. 529.

Om zijn correspondentie beter te loven, trekt de galante briefschrijver als het ware alle registers open en exploiteert hij beeldbanken uit verschillende genres. De hier besproken Urgande en Armide zijn respectievelijk de goede fee uit de ridderroman *Amadis de Gaule* (1540) en de tovenaars uit het episch gedicht *La Jérusalem délivrée* (1581). In het verzameld werk van Charles Cotin vindt men dan weer een uitnodigingsbrief voor een carnavalsfeest waarin poëzie verweven is. Op de vraag om “morgennamiddag te komen en er de rest van de dag en zelfs een deel van de nacht te spenderen”³² volgen meteen ook enkele versregels die het opzet van de avond nader verklaren:

A bien imiter les Bacchantes.
Pour rendre nos voix éclatantes³³[...]

De Bacchantes, de vrouwelijke volgelingen van Dionysos, god van de vruchtbaarheid, de wijn en het plezier, zullen worden geïmiteerd en er zal worden gezongen. Met al deze allusies bevinden de galante brieven zich op het kruispunt van prozaïsche, poëtische en dramatische genres. Hun schrijvers dichten de kloven tussen genres en registers in hun eigen originele boodschap³⁴.

DIALOGISCHE HYBRIDITEIT: AFBRAAK TOT RECONSTRUCTIE

De term dialogische hybriditeit duidt dan weer op de transformatie van literaire, culturele en taalkundige elementen uit andere teksten in één bepaalde tekst. Balutet denkt bij dialogische hybriditeit aan processen van herschrijven zoals imitatie en recuperatie, aan verregaande intertekstualiteit, maar ook aan korte citaten en literaire allusies. Jacques Derrida alludeerde al op dialogische hybriditeit in zijn essay *Loi du genre*, toen hij een genre definieerde als “open voor transgressie” of, sterker nog, als “een principe van contaminatie, een wet van onzuiverheid, een parasitaire economie”³⁵. Dankzij het nog onbepaalde literaire statuut van het briefgenre en de daarbij horende vrijheid van de schrijver, is de besproken Derridaanse transgressie er sterk vertegenwoordigd. Waar het groeiend publiek de briefschrijvers in eerste instantie vooral bewuster maakte van briefmodellen uit de Oudheid, stimuleerde het idee van een publiek hen evenzeer om die modellen op een originele manier te overstijgen. Gezien het literaire veld zich nog moest vormen, gaat het hier niet zozeer over het literaire statuut van die brieven, als wel over hun waarde als voordacht en verstrooiing voor de elite. De briefschrijvers haalden genre-conventies en

³² Charles Cotin, *Œuvres galantes en prose et en vers de monsieur Cotin*, Parijs, Étienne Loyson, 1663, p. 42: “que vous veniez demain l’après-dîner, et de bonne heure, passer le reste du jour, et même une partie de la nuit”.

³³ *Ibid.*, p. 42.

³⁴ Sophie Rollin, *Le style de Vincent Voiture: une esthétique galante*, Saint-Etienne, Presses universitaires de Saint-Etienne, 2006, p. 240.

³⁵ Jacques Derrida, “La loi du genre” in *Parages*, Parijs, Galilée, 1986, p. 256: “un principe de contamination, une loi d’impureté, une économie du parasite”.

clichés aan, louter om ze te manipuleren of zelfs teniet te doen. Waar het accent bij generieke hybriditeit in de galante brief nog op de variëteit en versterking van de boodschap lag, verschuift het bij dialogische hybriditeit naar subversiviteit en vernieuwing.

Aan de hand van weloverwogen literaire citaten en allusies verrassen de schrijvers van galante brieven ons door op de drager van de brief ernst en frivoliteit, schalksheid en dramatiek en hoog- en laagcultuur samen te brengen. Zo geven de kunstig geïntegreerde citaten van Propertius de brief van de graaf van Avaux aan Voiture een frivole onderliggende betekenis:

Vraiment il vous sied bien d'exiger d'un homme confiné dans la Westphalie [...] de répondre aux inspirations qui vous viennent à la ruelle du lit de Madame la Marquise [...]; en un réduit si délicieux, *ubi libelli stoici inter sericos jacere puluillos amant*. [...] et tant de belles têtes [...] il faudrait être un buste et un marbre, pour ne pas concevoir des merveilles, *tum vero longas condimus Iliadas*³⁶.

Je hebt makkelijk praten, wanneer je een man, opgesloten in het barbaarse Westfalen, verplicht te antwoorden op de gevleugelde woorden waartoe jij geïnspireerd wordt aan de voet van het bed van de Markiezin van Rambouillet, waar men stoïcijnse boekjes tussen zijden kussens gooit. Je bent omringd door zoveel beeldschone hoofden [...] je zou een marmeren beeld of buste moeten zijn om op deze hemelse plaats geen mirakeltjes te scheppen. Daar zou ik ook plots hele Iliaden schrijven.

Wanneer men de oorspronkelijke context van de geselecteerde Latijnse zinsdelen namelijk opspoort, lezen we in de *Elegieën* van Propertius hoe hij de passie in zijn werk niet aan de influisteringen van Apollo of Kalliope toedichtte, maar aan zijn meisje. Propertius geeft er aan pas werkelijk geïnspireerd te zijn als zijn ontklede minnares met hem vocht: "Als zij, nadat ze haar kleed heeft afgeworpen, naakt met mij vecht, dan kan je er zeker van zijn dat ik lange verzen of Iliaden schrijf"³⁷. Zo wordt een beschrijving of verantwoording van het eigen gebrek aan vlotheid in het antwoord aan Voiture hier ook een speculatie over de galante avontuurtjes in het Hôtel de Rambouillet. Net zoals het ridderideaal begon te vervelen, zien we dus hoe ook het hoofse liefdesideaal stilaan aan geloofwaardigheid inboet, of althans gerelativeerd werd. Dat de graaf niet terugdeinst om Voiture op een speelse manier terecht te wijzen, wordt bevestigd wanneer hij in een tweede brief aan diens adres de draak steekt met de voorliefde van Voiture voor de uit Horatius geciteerde "*juvenum curas et libéra vina*"³⁸; liefdes- en dronkemansliedjes.

³⁶ Claude de Mesmes, *op. cit.*, p. 10.

³⁷ Propertius, *Elegiae*, ed. T.E. Page, E. Oapps en W.H.D. Rouse, vert. H. E. Butler, Londen, William Heinemann, 1912, p. 62-63: "seu nuda erepto mecum luctatur amictu, tum vero longas condimus Iliadas".

³⁸ Horatius, *Quinti Horatii Flacci Opera*, Boston, Hilliard, Gray & Co., 1828, p. 239.

De vele Latijnse, Italiaanse, Spaanse en Franse citaten uit de bestudeerde brieven getuigen niet alleen van de belezenheid van leden van het Hôtel de Rambouillet, maar ook van hun literaire smaak. Van de klassieken krijgen vooral Catullus, Martialis, Juvenalis, Quintilianus en Horatius ruim gehoor. De schrijvers van galante brieven appelleren aan hun geroemde woorden, al is het om hen in nieuwe literaire objecten nieuwe betekenissen aan te meten. Hoewel de echte *Querelle des Anciens et des Modernes*³⁹ nog tot 1687 op zich laat wachten, registreren we in het galante briefgenre al enkele trefzekere passen in de richting van de moderne literatuur.

Dergelijke ondeugende toespelingen vormen slechts één verschijningsvorm van dialogische hybriditeit in de galante brief. Het typisch galante spel met het ironische, het impliciete en het intertekstuele herkent men eveneens in de talrijke omkeringen van traditionele lofbetuigingen en atypische troostwoorden. Zo antwoordt Godeau als volgt op een trieste brief: “Het onbehagen dat het lezen over uw pijn oproept, mengt zich met een stiekem plezier haar zo mooi weergegeven te zien”⁴⁰. Ook het model van de rouwbrief wordt onder handen genomen, wanneer diezelfde Godeau schrijft dat hij meer moeite zou doen om treffende troostwoorden te vinden, mocht zijn correspondent niet zo ongelooflijk sterk in zijn schoenen staan⁴¹. Ook clichés uit de toenmalige, populaire genres als de poëzie van Petrarca en de pastorale en heroïsche roman worden gebruikt in de galante brieven om er verrassende en geestige effecten uit te filteren. Wanneer Voiture de graaf van Guiche in zijn brief complimenteert, omdat die de helden uit de boeken heeft overstegen in moed en gevecht, draait Voiture de traditionele lofzang om. Hij geeft aan dat hij zijn heldhaftige strijdgedrag beter wat zou temperen, gezien het “vandaag de dag [...] niet langer de gewoonte is dat de helden onkwetsbaar zijn”⁴². Voiture neemt met dergelijke kwinkslagen de op heroïsche ridderverhalen geïnspireerde hyperbolische loftuigingen op de korrel. Bovendien ontvouwt hij in dit fragment ook een bredere, moderniserende tendens in de literatuur van zijn tijd, waarbij de personages meer dimensie krijgen en de helden ook geleidelijk aan menselijker worden voorgesteld.

De schrijvers van galante brieven verkennen in hun niet-aflatend intertekstueel spel ook de woorden en beelden uit het traditionele script van de hoofse

³⁹ De strijd tussen de klassieken en de modernen duidt op het ontstaan van twee tegengestelde stromingen in de literatuur op het einde van de 17de eeuw, waarbij het ene front ijverde voor de imitatie van werken van de klassieken en het andere kamp streefde naar eigentijdsheid en naar het overtreffen van de klassieke schrijvers.

⁴⁰ Charles Cotin, *op. cit.*, p. 18-19: “le déplaisir qui se communique à la vue de votre douleur, est mêlé d’un secret plaisir de la voir si bien représentée”.

⁴¹ Nicolas Faret, ed. *op. cit.*, p. 509-10: “Monsieur, si je n’avais une parfaite connaissance de la force de votre esprit, [...] je rechercherais avec d’avantage de soin des raisons pour vous consoler”.

⁴² Vincent Voiture, *Œuvres*, Lyon, Chize, 1691, p. 228: “à cette heure [...] l’invention des armes enchantées est perdue, et la coutume n’est plus que les Héros soient invulnérables”.

liefde. Met behulp van die intertekstualiteit tonen de briefschrijvers de mogelijkheid van een minder naïeve en speelsere definiëring van het liefdesgevoel en vernieuwen ze tezelfdertijd de literaire uitdrukking ervan. Zo beklagt Godeau zich over de koele afwijzing van zijn correspondentie en protesteert hij dat “Tersandre niet meer is”⁴³. Refererend aan een extreem trouwe, hoofse minnaar uit de pastorale roman bij uitstek uit die periode, *Astrée*, betoogt Godeau hiermee dat de vrouw zich niet zo afstandelijk en wreed op hoeft te stellen. Charles Cotin speelt dan weer met het petrarkische motief dat de geliefde vergelijkt met de zon, wanneer hij Mademoiselle de Rohan wil overtuigen om meer in Parijs te vertoeven. Op heel creatieve wijze berispt hij haar, omdat ze te vaak verblijft op haar eigendommen in Guyenne en in Bretagne:

À cause qu'on vous a dit mille fois que vous étiez un Soleil; vous avez cru que vous deviez visiter toutes vos maisons l'une après l'autre, mais c'est ce qui vous trompe, Mademoiselle, car le Soleil ne bouge, et c'est la terre qui tourne⁴⁴.

Omdat men u duizend maal heeft vergeleken met de Zon, bent u ervan uitgegaan dat u al uw huizen één per één moet bezoeken, maar daarin vergist u zich, Mejuffrouw, want de Zon beweegt niet. Het is de aarde die om haar as draait.

Zoals deze voorbeelden aangeven, incorporeren de schrijvers van galante brieven clichés en tradities om die vervolgens te relativeren aan de hand van een galante kwinkslag of geestige opmerking. De kruisbestuivingen tussen diverse literaire, culturele en taalkundige elementen kunnen in de galante brief ook leiden tot complete pastiches. Zo bestaan er hele brieven aan de graaf van Guichet waarin *Voiture* de stijl van middeleeuwse ridderromans imiteert⁴⁵. De bovenstaande voorbeelden illustreren hoe de galante briefschrijvers met hun bewuste keuze voor hybriditeit en de bijhorende literaire vernieuwing op een cruciale wijze bijdragen aan de ontwikkeling van het opkomend literair veld.

CONCLUSIE

Mijn casestudy van de galante correspondentie in en rond het Hôtel de Rambouillet demonstreert hoe en in welke mate de aanwezige hybriditeit evoluties blootlegt in een zich ontwikkelend literair veld. De identitaire hybriditeit manifesteert zich in de auteursfiguur van het galante briefgenre in een permanent schipperen tussen het ik en het collectief en tussen het statuut van amateur en auteur. Daarenboven interageren stem, vertelling en representatie in de galante brief in een caleidoscopische koker waar identiteiten verveelvoudigen

⁴³ Nicolas Faret, ed. *op. cit.*, p. 552: “Mais aujourd’hui que Tersandre n’est plus”.

⁴⁴ Charles Cotin, *op. cit.*, p. 183-4.

⁴⁵ Vincent Voiture, *Œuvres de Voiture: lettres et poésies*, ed. Jean-Henri-Abdolonyme Ubicini, Parijs, Charpentier, vol. II, 1855, p. 262-3.

en contouren vervagen. Het door de briefschrijvers kunstig opgezette contrast tussen hun amateurspose enerzijds en het groeiend bewustzijn van het publiek en de publicatiemogelijkheden anderzijds, registreert de opkomende vraag naar de autonomisering van de literatuur en de erkenning van de auteur.

Als niet erkend en (indirect) meerstemmig genre bleek de galante brief niet alleen de plaats bij uitstek voor experiment met subject, signatuur en stem, maar ook met taal, tekst en genre. Door middel van de beredeneerde vermenig van genres en het strategisch deconstrueren van aloude clichés in de generieke en dialogische hybriditeit, verjongde de hybride galante brief de literatuur van de eerste helft van de 17de eeuw in haar integraliteit. Aan de hand van het eindeloos experiment met de signatuur en de tekstuele drager in (auto)fictionele, intertekstuele en romaneske dimensies, stoomde de galante brief een hele generatie schrijvers en lezers klaar voor een progressieve stellingname in de cruciale literaire strijd tussen de Klassieken en de Modernen. Naast het verschaffen van verrassend veel leesplezier, bracht de vroege galante brief in al haar hybriditeit dus ook belangrijke bouwstenen aan in het zich ontwikkelend literair veld.

BIBLIOGRAFIE

- Homi K. Bhabha, "Cultural Diversity and Cultural Differences" in *The Post-Colonial Studies Reader*, ed. B. Ashcroft, G. Griffiths, H. Tiffin, New York, Routledge, 2006.
- Abel Boyer, ed. *Recueil de lettres françois & anglois. Tirées des plus célèbres auteurs françois...* Londen, Daniel Brown, 1701.
- Nicolas Balutet, Du postmodernisme au post-humanisme: présent et futur du concept d'hybridité, *Babel* [Online], 33, 2016, n.p.
- Marc Bernardot en Hélène Thomas, Notes sur l'hybridité, *Revue Asylon(s)* [Online], 13, 2016, n.p.
- Dominique Budor en Walter Geerts, ed. *Le texte hybride*, Parijs, Presses Sorbonne Nouvelle, 2004.
- Ralph Cohen, History and Genre, *New Literary History*, 17, 2, 1986, p. 203-218.
- Charles Cotin, Œuvres galantes en prose et en vers de monsieur Cotin, Parijs, Étienne Loyson, 1663.
- Jonathan Culler, *Theory of the Lyric*, Harvard, Harvard University Press, 2015.
- Claude de Mesmes, *Lettres du comte d'Avaux à Voiture, suivies de pièces inédites extraites des papiers de Conrart*, ed. Amédée Roux, Parijs, A. Durand, 1858.
- Delphine Denis, *Le Parnasse Galant, institution d'une catégorie littéraire au XVIIIe siècle*, Parijs, Honoré Champion, 2001.
- Jacques Derrida, "La loi du genre" in *Parages*, Parijs, Galilée, 1986, p. 249-287.
- Jonathan Dewald, *Aristocratic Experience and the Origins of Modern Culture*, Berkeley, University of California press, 1993.

- Nicolas Faret, ed. *Recueil de lettres nouvelles de messieurs Malherbe, Couloby, Bois Robert, Molière, Plassac, Brun, Silhon, Godeau, Conac, Racan, Balzac, Auvray, et autres*, Parijs, Augustin Courbé, 1638.
- Nathalie Freidel, *La conquête de l'intime. Public et privé dans la correspondance de Madame de Sévigné*, Parijs, Honoré Champion, 2009.
- Stephen Greenblatt, *S. Sir Walter Raleigh: the Man and his Roles*, Londen, Yale University Press, 1973.
- Horatius, *Quinti Horatii Flacci Opera*, Boston, Hilliard, Gray & Co., 1828.
- Martialis, *Épigrammes de M. Val. Martial*, vert. Edouard-Thomas Simon, Parijs, F. Guitel, 1819.
- Janet Paterson, "Le paradoxe du postmodernisme: l'éclatement des genres et le ralliement du sens" in *Enjeux des genres dans les écritures contemporaines*, ed. R. Dion, F. Fortier en E. Haghebaert, Quebec, Nota bene, 2001, p. 81-101.
- Propertius, *Elegiae*, ed. T. E. Page, E. Oapps en W. H. D. Rouse, vert. H. E. Butler, Londen, William Heinemann, 1912.
- Marthe Robert, *Roman des origines et origines du roman*, Parijs, Grasset, 1972.
- Sophie Rollin, *Le style de Vincent Voiture: une esthétique galante*, Saint-Etienne, Presses universitaires de Saint-Etienne, 2006.
- Michael Sinding, *Genera Mixta: Conceptual Blending and Mixed Genres in Ulysses*, *New Literary History*, 36, 4, 1995, p. 589-619.
- Tzvetan Todorov, *La notion de littérature et autres essais*, Parijs, Seuil, 1987.
- Alain Viala, *La France galante*, Parijs, Presses universitaires de France, 2008.
- Vincent Voiture, *Œuvres*, Lyon, Chize, 1691.
- Vincent Voiture, *Œuvres de Voiture: lettres et poésies*, ed. Jean-Henri-Abdolonyme Ubicini, Parijs, Charpentier, vol. I, 1855.
- Vincent Voiture, *Œuvres de Voiture: lettres et poésies*, ed. Jean-Henri-Abdolonyme Ubicini, Parijs, Charpentier, vol. II, 1855.